

Анатолій Береза

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ГОЛОСУВАННЯ

*Проаналізовано зарубіжний досвід запровадження системи електронного голосування, розглянуто особливості її застосування та стан справ в Україні. **Ключові слова:** електронне голосування, електронний уряд, демократія.*

*Anatoly Bereza. **Modern technologies of voting.** The foreign experiences of introduction the e-election are analyzed. The specific of its application and situation in Ukraine are discovered. **Keywords:** e-election, e-governance, democracy.*

Основною тенденцією виборчого процесу в сучасному світі є його насичення автоматизованими електронними засобами голосування. Розвиток інформаційних і комунікаційних технологій багато в чому визначає суспільний і політичний прогрес кожної держави. Одним з перспективних напрямів використання сучасних інформаційних технологій є розвиток електронного голосування виборців.

Відповідно до технічних стандартів, експерти Ради Європи електронним голосуванням вважають таке голосування, в якому проведення виборів або референдуму пов'язане з використанням комп'ютерних засобів або принаймні з реєстрацією голосів у комп'ютерній формі [1]. Таке визначення охоплює всі технології, що існують на сьогодні, з яких можна виділити два основні типи:

– голосування через Інтернет, що дозволяє людям використовувати свій персональний комп'ютер для голосування шляхом виходу на безпечний веб-сайт і вводом особистого пароля.

– електронне голосування в кабінці для виборця: в цьому випадку виборці приходять на свою традиційну дільницю для голосування. Їх особа, як правило, встановлюється завдяки електронній картці, і вони роблять свій вибір через комп'ютер, встановлений у кабінці, або через сенсорний екран, або використовуючи оптичне перо.

Однак технологія голосування через Інтернет викликає побоювання у деяких експертів, які говорять про можливість стороннього втручання в процедуру голосування. В першу чергу йдеться про типові комп'ютерні вразливості системи (віруси, трояні, Ddos атаки на сервер голосування тощо). Крім того, заволодівши чужою смарт-карткою (і двома PIN-кодами), теоретично можна вкрасти чужий голос на виборах. Тим не менше, за продуманої і прозорої процедури голосування абсолютно неможливо здійснити масову підтасовку результатів. Багато фахівців упевнені, що електронне голосування набагато безпечніше, ніж маніпуляції з паперовими бюлетенями.

Якщо говорити про проблему Інтернет-виборів з правової точки зору, то в першу чергу викликає питання дотримання основних принципів виборчого права, таких як таємниця голосування, гласність і достовірність результатів [2, с. 27].

Таємне голосування передбачає, що кожному виборцю має бути надана можливість такого голосування без намагання дізнатися про його вибір до або після акту волевиявлення. Більше того, ніхто не має права намагатися отримати від виборців, прямо чи опосередковано, відомості про те, як вони голосували або мають намір голосувати.

В умовах Інтернет-виборів дотримання принципу таємного голосування стає практично неможливим. По-перше, існуючі технології фактично не забезпечують анонімність голосування. Ця проблема залишається навіть за організації багатоступінчатого доступу на сервер для голосування і використання динамічного адресу. Неможливо виключити зберігання унікальних ключів, які уже проголосували, в базі даних на сервері, оскільки це дасть можливість повторного голосування однією і тією самою особою і зробить неможливим перерахунок голосів.

По-друге, слабким місцем є ідентифікація виборця, за якої можливі дві ситуації: А) виборець заздалегідь отримує ключ електронного цифрового підпису для доступу на сервер для голосування. Тривалий період зберігання (від виборів до виборів) різко знижує

надійність цих ключів, оскільки вони можуть бути або викрадені з бази даних виборчої комісії, або у самого виборця. Б) Виборець отримує новий електронний ключ напередодні виборів, що робить електронне голосування менш зручним, бо необхідно особисто з'являтися на виборчу дільницю для отримання ключа доступу.

Що стосується гласності, то внаслідок великої територіальної розкиданості комп'ютерних терміналів для доступу в мережу Інтернет стає неможливим будь-який контроль за процесом голосування з боку громадськості, преси, спостерігачів і виборчих комісій різного рівня. Навряд чи група з декількох десятків чоловік зможе проконтролювати роботу комп'ютерної інформаційно-комунікаційної системи, що складається з величезної кількості одиниць комунікаційного устаткування, сотень тисяч кілометрів ліній зв'язку тощо.

Достовірність результатів також не може бути 100% гарантована на цьому етапі розвитку електронного голосування. Можливіх варіантів втручання у процес голосування безліч, від атаки на сервер з результатами голосування до створення різних вірусів та інших шкідливих програм, які підмінятимуть волю виборця безпосередньо на його персональному комп'ютері. Також не слід виключати банальних технічних чинників (відмова техніки, збій програмного забезпечення), які можуть перешкодити процесу голосування на окремих дільницях і поставити під сумнів загальний результат виборів.

Однак, незважаючи на зазначені вище недоліки, система електронного голосування має низку переваг, які нівелюють значну частину можливих негативних наслідків, а саме:

- швидкість обробки результатів голосування (як правило, протягом 24 годин після закриття дільниць);
- можливість програмування інструкції для голосування і самого електронного бюлетеня на різних мовах, що є особливо актуальним для багатонаціональних держав;
- доступність процедури голосування для людей з обмеженими фізичними можливостями (наприклад, можливість для сліпих прослуховувати аудіо запис, можливість голосування вдома).

У 2008 р. Експертним центром з електронного голосування і участі у виборах Європейської Комісії був опублікований рейтинг готовності до запровадження електронної участі майже 30 країн [3]. Завданням його авторів був аналіз і порівняння умов для запровадження нового виду голосування, а також чинників, які забезпечують готовність до його використання. Під час розрахунку рейтингу

готовності до електронного голосування використовувалися такі критерії:

1) контекст інформаційного суспільства (стан із запровадженням електронного уряду, електронна інфраструктура, ціна виходу на ринок інформаційно-комунікаційних послуг і вартість користування ними, поширеність інформаційних та комунікаційних послуг, витрати на інформаційні технології, кількість покупок он-лайн тощо);

2) правовий вимір (виборча система, реалізація положень додаткових протоколів з прав людини і рекомендацій Ради Європи);

3) політичний вимір (правління закону, стабільність демократичних інститутів, виборча система і явка, політична участь, політичні цілі);

4) сфера використання електронного голосування (публічні дебати, вибори).

Станом на 2008 рік найбільш готовими до запровадження системи електронних виборів з 31 країни, досліджуваної авторами індексу, виявилися Великобританія, США та Естонія. У першу десятку також ввійшли Нідерланди, Швейцарія, Австрія, Швеція, Німеччина, Бельгія, Фінляндія. Менш готовими до змін у сфері виборів виявилися країни другої десятки: Франція, Данія, Іспанія, Португалія, Італія, Словаччина, Ірландія, Люксембург, Греція і Словенія. До фінальної десятки ввійшли такі країни, як Угорщина, Венесуела, Мальта, Росія, Чехія, Литва, Латвія, Румунія, Польща, Болгарія і Кіпр.

Законодавче використання електронних систем голосування в Європі ґрунтується на Рекомендації (2004) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про юридичні, оперативні і технічні стандарти електронного голосування [4]. У цьому документі Рада Європи визнає факт широкого використання нових інформаційних і комунікаційних технологій у повсякденному житті європейців і вважає за необхідне враховувати ці зміни в практиці демократії. Впроваджуючи електронне голосування, Рада Європи ставить перед собою такі цілі: полегшення процесу подачі голосів виборцями; розширення доступу до процесу голосування для виборців-інвалідів або виборців, що мають інші труднощі для фізичної присутності на виборчій дільниці; підвищення явки виборців шляхом надання додаткових каналів для голосування; зниження з часом загальних витрат для виборчих органів, пов'язаних

з проведенням виборів або референдуму; оголошення результатів виборів на надійнішій основі та в коротші терміни.

У своїй Рекомендації Рада Європи також висловлює стурбованість щодо рівня безпеки і проблем надійності, які можуть виникнути під час використання конкретних систем електронного голосування. Прийнята Рекомендація містить вказівку урядам держав-членів виконувати загальні стандарти і вимоги щодо юридичних, операційних і технічних аспектів електронного голосування, викладених в Додатках до Рекомендації. Загальні принципи передбачають, що в рамках електронного голосування повинні дотримуватися всі принципи демократичних виборів і референдумів. А саме голосування має бути таким же надійним і безпечним, як і демократичні вибори і референдуми, в яких не використовуються електронні засоби.

Росія досягла значного прогресу на шляху переходу до електронного голосування. Так, у квітні 2010 р. Центральною виборчою комісією Російської Федерації була підготовлена програма щодо технічного переоснащення виборчих дільниць, унаслідок чого держава може перейти на повністю електронні вибори вже у 2015 р. Вартість проекту, який сьогодні перебуває на розгляді уряду, становить 7–10 млрд рублів. Згідно з бюджетом, на виконання програми потрібно буде від 6,3 до 9,4 млрд рублів, а остаточна сума залежатиме від вартості обладнання — комплексів обробки виборчих бюлетенів, пристроїв сенсорного голосування, автоматизованого робочого місця, з якого будуть передаватися дані про результати голосування, веб-камер і маячків ГЛОНАСС.

В Україні проблеми та перспективи використання електронного голосування хоч і активно обговорюються спеціалістами [5], однак реальний прогрес у цьому напрямі відсутній. Останнім важливим кроком на цьому шляху стало завершення роботи зі створення Центру сертифікації ключів (ЦСК УСС) на Державному підприємстві «Українські спеціальні системи» Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України у серпні 2010 р. [6]. Створений ЦСК УСС дає змогу організувати захищений обмін електронною поштою та електронними даними, захистити електронний документообіг, забезпечити електронну комерцію та Інтернет-банкінг. Завдяки надсучасним технологіям відкриваються можливості застосування в державних програмах: електронний уряд, електронне голосування, електронні послуги (митні, податкові), електронна комерція. Центр має стати одним із основних

елементів системи захищеного документообігу Національної системи конфіденційного зв'язку України.

На нашу думку, запровадження у вітчизняний виборчий процес сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дало б змогу підвищити довіру до результатів голосування (які б отримувалися протягом кільканадцяти годин, а не днів) та активніше використовувати такий інструмент прямої демократії, як референдум, як на загальнонаціональному, так і на місцевому рівнях.

Отже, незважаючи на недоліки, властиві системі, та економічні труднощі, у світі дедалі ширше запроваджуються системи електронного голосування, які є складовим елементом концепції електронного уряду. І у цьому напрямі Україна значно відстає не лише від розвинених демократичних держав, але й від своїх сусідів — постсоціалістичних держав, що має негативний вплив на становлення демократичних інститутів у країні.

1. Council of Europe. Recommendation on legal, operational and technical standards for e-voting — explanatory memorandum. Rec(2004)11. — September 2004. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=778189>.

2. Дурнова И.А. Зарубежный опыт проведения Интернет-выборов и проблемы для России / И. А. Дурнова // Информационное право. — 2007. — №2. — С. 22–32.

3. Krimmer R., Schuster R. The E-Voting Readiness Index // Working Paper Series on Electronic Voting and Participation. — 2008. — №1.

4. Council of Europe. Recommendation on legal, operational and technical standards for e-voting — explanatory memorandum. Rec(2004)11. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=778189>.

5. Див.: Ключковський Ю. Стабілізація виборчого законодавства — одне з основних завдань сучасного розвитку України / Ю. Ключковський // Вісник Центральної виборчої комісії. — 2008. — №3(13). — С. 19–23; Онішко О. Шляхи вдосконалення технології виборчого процесу / О. Онішко // Вісник Центральної виборчої комісії. — 2006. — №4(6). — С. 67–70; Стельмах О. Електронне голосування з використанням штрих-коду / О. Стельмах // Вісник Центральної виборчої комісії. — 2007. — №1(7). — С. 77–81.

6. Держспецзв'язок: Центр сертифікації ключів ДП «Українські спеціальні системи» пройшов державну експертизу в галузі комплексної системи захисту інформації. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=243593504